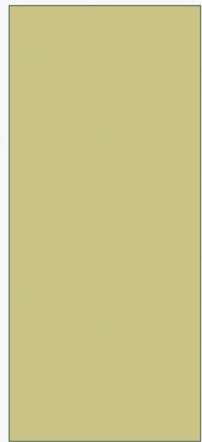

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТОПЫРАҒЫ

ТОПЫРАҚ ЖАМЫЛҒЫСЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ

- Казақстанның топырақ жамылғысы күрделі және әр түрлі. Топырақ жамылғысының зоналар бойынша таралғаны айқын байқалады. Қазақстанның жазық бөлігі аумағының 86%-ын алып жатыр. Негізінен үш топырақ зоналарына бөлінеді: қара топырақты зона (52° с.е. солтүстігінде); қара қоңыр топырақты зона (52° - 48° с.е. аралығында); қоңыр, сұр қоңыр топырақты зона (48° с.е. онтүстігінде).

ҚАРА ТОПЫРАҚТЫ ЗОНА

Қара топырақты зона республиканың солтүстігінде тараған. Бұл зона Солтүстік Қазақстан облысын түгелімен, Қостанай облысының көп жерін, Ақмола, Павлодар, Ақтөбе, Батыс Қазақстан облыстарының солтүстік бөліктерін камтиды. Республика аумағының 25,5 млн гектар жерін (9,5%-ын) алып жатыр. Қара топырақты зона үш зона аралығына бөлінеді: сілтісізденген қара топырақ - орманды дала табиғат зонасының онтүстігінде аз ғана бөлігін алып жатыр; кәдімгі қара топырақ және онтүстіктегі қуандаланың қара топырағы - дала зонасына тән.

ҚАРА ҚОҢЫР ТОПЫРАҚ ЗОНАСЫ

- *Қара қоңыр топырақ зонасы* қара топырақтың оңтүстігінде орналасқан. Бұл Орталық Қазақстанның көп жерін, Каспий маңы ойпатының солтүстігін, Шығыс Қазақстан облысының жазықтарын алып жатыр. Бұл – республиканың оңтүстік дала (тым құрғақ далалы) және шөлейтті алқаптарын 90,6 млн гектар немесе республика жерінің 34%-ын алып жатқан зона. Қара қоңыр топырақ зонасы да үш зона аралығына бөлінеді: қуаң даланың күнгірт қара қоңыр топырақты өндірі; қуаң даланың жай қара қоңыр топырақты өндірі; шөлейт жердің ашық қара қоңыр топырақты өндірі. Топырақтың күнарлылығы оңтүстікке барған сайын кеми түседі. Күнгірт қара қоңыр топырақ пен кәдімгі қызыл қоңыр топырақтың гумусы (қара шіріндісі) 4,5-3,0%, ал шөлейт ашық қызыл топырағының гумусы азырақ, 3,0- 2,0%. Бұл топырақ зонасының солтүстігінде астық өндіру мен мал шаруашылығымен айналысады. Өйткені мұнда ылғал аз түседі.

ҚАРА ҚОҢЫР ТОПЫРАҚТЫ ЗОНА

Қара қоңыр топырақты зонаның онтүстігінде шөлді аймақ топырақтары алып жатыр. Мұнда негізінен қоңыр және сұр қоңыр топырақ жамылғысы басым келеді. Топырақтың Бұл типі 120 млн гектар жерді, республика жерінің 44%-ын алып жатыр. Қазақстанның онтүстік бөлігін түгел камтыған. Бұл топырақтың гумусы аз (2,0-1,0%), сондықтан онда негізінен мал шаруашылығымен айналысады.

ЖАЗЫҚ АЛҚАП ТОПЫРАҒЫ

- Ауданы 235 млн. га. Қазақстанның жазық аймақтарында солтүстікten оңтүстікке қарай мынадай топырақ белдемдері кездеседі:
- Республиканың киыр солтүстігін **орманды дала белдемі** алғып жатыр. Негізінен бұл жерлер Батыс Сібір ойпатында орналасқандықтан жер беті жазық, ойпатты, сондықтан орманның шайылған сұр топырағы мен шайылған сілтісізденген қара топырағы тән. Бұл аймақтың топырактары құнарлы, негізінен жаздық бидай егіледі. Қалған жерлерін орман, шабындық пен жайылымдар алғып жатыр. Ауданы 400 мың га;

БИІК ТАУЛЫ АЙМАҚТЫҢ ТОПЫРАҒЫ

Биік таулы аймақтың топырағы республиканың оңтүстік-шығысын алып жатыр. Аумағы 37 млн. га, республика жерінің 14%-ын құрайды. Қазақстанда топырағы мен климаты жағынан ерекшеленетін 4 биіктік белдеу бар:

Тау етегіндегі **шөлді-далалы белдеу** теңіз деңгейінен 450 – 750 м (кеібір аймақтарда 300 – 1000 м) биіктікте орналасқан. Тянь-Шань тау етектерінде негізінен сұр, Батыс Тянь-Шань тау етегінде сұр-қоңыр, Солтүстік Тянь-Шань мен Алтай таулары етектерінде ашық қара-қоңыр топырақ таралған.

Аласа таулы дала белдеуі – әр түрлі таулы аймақта 600 – 2200 м биіктікте орналасқан алқап. Алтай мен Солтүстік Тянь-Шаньда таудың күнгірт қара-қоңыр және қара топырағы тараған.

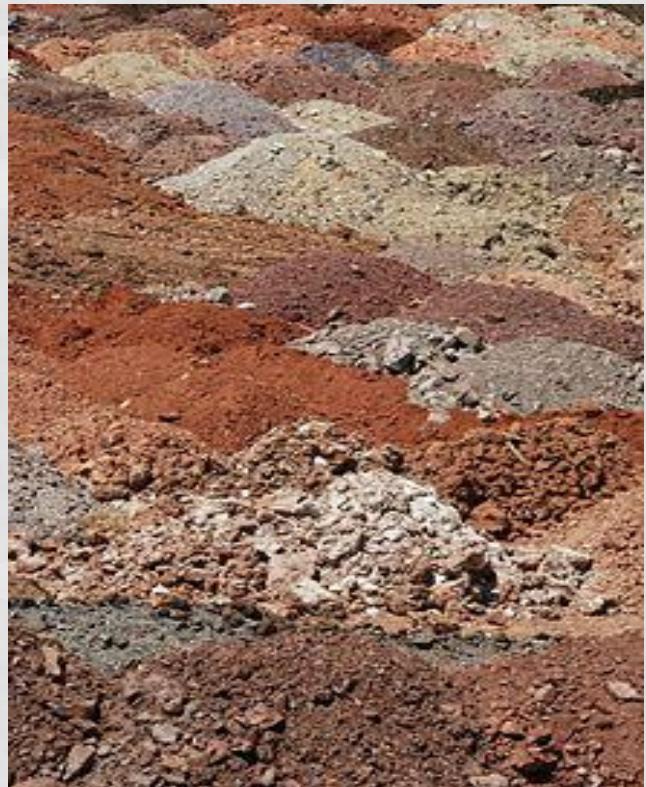
Орташа таулы орманды-далалы және шалғынды-орманды белдеулері әр түрлі таулы аймақтарды 1000 – 2500 м-ге дейінгі деңгейді қамтиды. Негізінен таудың шайылған, сілтісіз қара топырақтары мен орманның сұр топырақтары және таулы-шалғынды топырақ тараған. **Биік таулы альпілік, субальпілік шалғынды және қарлы-мұзды белдеулері** Батыс Тянь-Шань мен Алтай аралығындағы биік таулы аумақтардың 1800 – 3800 м кейде одан да биік деңгейлерді алып жатыр

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТОПЫРАҚТАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ

ТИІМДІ
ПАЙДАЛАНУ
ЖОЛДАРЫ

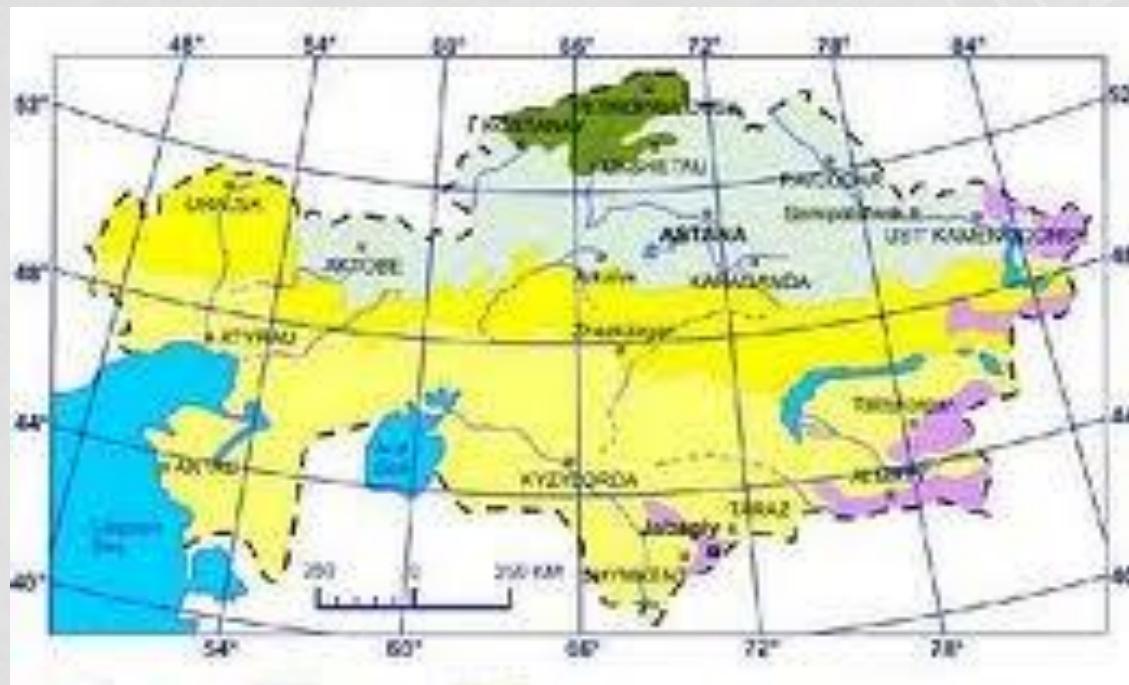
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТОПЫРАҚ ЖАМЫЛҒЫСЫНЫҢ ТИПТЕРІ

- Қазақстан территориясы үлкен болғандықтан, оның топырақ жамылғысы күрделі және әр түрлі. Топырақ жамылғысының зоналар бойынша таралғаны айқын байқалады.

НЕГІЗІНЕҢ ҮШ ТОПЫРАҚ ЗОНАЛАРЫНА БӨЛІНЕДІ:

- қара топыракты зона (52° с.е. солтүстігінде)
- Қара-коңыр топыракты зона (52° - 48° с.е. аралығында)
- қоңыр, сұр-коңыр топыракты зона (48° с.е. онтүстігінде)

ҚАРА ТОПЫРАҚ

- Қара топырақты зона үш зона аралығына бөлінеді:
сілтісізденген қара топырақ - орманды дала табиғат
зонасының онтүстігінде аз ғана бөлігін алғып жатыр; кәдімгі
қара топырақ және онтүстіктегі қуанұданың қара топырағы
- дала зонасына тән.

ҚАРА ТОПЫРАҚТЫ ЗОНА

- Қазақстанның жазық бөлігі аумағының 86%-ын алғып жатыр, жазық бөлігінде ең көбі: қара топырақ.
- *Кара топырақты зона* республиканың солтүстігінде тараған. Бұл зона Солтүстік Қазақстан облысын түгелімен, Қостанай үлкен бөлігін, Ақмола, Павлодар облыстарының солтүстік жерін қамтиды.
- Аумағы: 25,5 млн гектар жерін (9,5 %)

ҚАРА ҚОҢЫР ТОПЫРАҚ ЗОНАСЫ

- *Қара қоңыр топырақ зонасы* қара топырактың оңтүстігінде орналасқан. Бұл Орталық Қазақстанның көп жерін, Каспий маңы ойпатының солтүстігін, Шығыс Қазақстан облысының жазықтарын алып жатыр.
- Бұл – республиканың оңтүстік дала (тым құрғақ далалы) және шөлейтті алқаптарын алып жатқан зона. Оның жусаны мол, жайылымы жұтаң жерлер.
- Ауданы: 120 млн гектар жерін (44%)

ҚОҢЫР ЖӘНЕ СҮР ҚОҢЫР ТОПЫРАҚ ЖАМЫЛҒЫСЫ

- Қазақстанның оңтүстік бөлігін түгел камтыған. Құнарлығы көп емес, сондықтан онда негізінен мал шаруашылығымен айналысады. Бұл өңірде суармалы егіс қана тиімді.

ЖАЗЫҚ АЛҚАПТАРДЫҢ ТОПЫРАҒЫ

- Қазақстанның жазық аймақтарында (ауданы 235 млн. га; 89%)
- солтүстіктен оңтүстікке қарай мынадай топырақ белдемдері кездеседі:
- Республиканың қыыр солтүстігін орманды дала белдемі алып жатыр.
- Батыс Сібір ойпатында орналасқандықтан жер беті жазық, ойпатты, сондықтан ормал топырағы мен шайылған сілтісізд тән.
- Ауданы 400 мың га;

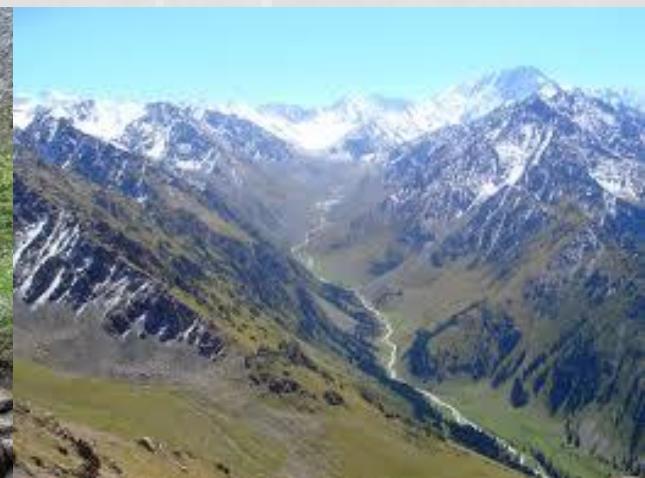
ДАЛАНЫҢ ҚАРА ТОПЫРАҒЫ

- Бұл аймақтың топырақтары құнарлы, негізінен жаздық бидай егіледі. Қалған жерлерін орман, шабындық пен жайылымдар алып жатыр.
- Осы белдемнен оңтүстікке қарай даланың қара топырақты **белдемі** (Жалпы Сырттан Ертіс өнірі жазықтығына дейін 2000 км-ге созылған) жалғасып жатыр. Бұның 15 млн. гектары жыртылған жерлер, негізінен астық дақылдары егіледі.
- Ау

СҮР ЖӘНЕ ТАУЛЫ-ШАЛҒЫНДЫ ТОПЫРАҚ

- Ол биік таулы аймақтың топырағы республиканың оңтүстік-шығысын алып жатыр.
- Тянь-Шань тау етектерінде негізінен сүр, ал Алтай таулары етектерінде таулы-шалғынды топырак (ашық қара-қоңыр) таралған
- Аумағы 37 мың гектар, жерінде (140%)

ТОПЫРАҚ ЭРОЗИЯСЫ

- Топырактың құнарлылығын кемітетін табиғаттың бір апаты - топырақ эрозиясы.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ

- Қазақстан Ұлттық Ғылым академиясының Топырақтану институтының зерттеулері нәтижесінде республикада эрозияға бейім жер 70 млн гектардан астам немесе республика аумағының 26%-ы. Оның 52 млн гектары жел эрозиясына бейім, 17 млн-нан астамы су эрозиясына бейім.